

УДК: 636:09.340.7:343.148.340.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.81>

ТЕОРЕТИКО-ПРАКСЕОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ФОРМ І НАПРЯМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПЕРТНОЇ ІНІЦІАТИВИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Яценко І.В.,

*доктор ветеринарних наук, професор,
провідний науковий співробітник**Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»,
yatsenko-1971@ukr.net*

Яценко І.В. Теоретико-праксеологічне обґрунтування форм і напрямів реалізації експертної ініціативи під час проведення судово-ветеринарної експертизи.

У роботі подано теоретико-праксеологічне обґрунтування та деталізовано форми й напрями реалізації експертної ініціативи під час проведення судово-ветеринарної експертизи з урахуванням специфіки предмета й об'єктів останньої.

Сформульовано авторську дефініцію поняття «ініціатива експерта», зміст якої полягає в тому, що це правова категорія, а також явище ініціювання почину суб'єктами судово-експертної діяльності, реалізуючи право на яку, судовий експерт під час дослідження конкретних об'єктів має можливість вийти за межі експертного завдання, сформульованого суб'єктом призначення судової експертизи у кримінальному провадженні чи суб'єктом його залучення в іншому виді судочинства або суб'єктом її замовлення поза межами судочинства та реалізує цю можливість шляхом формулювання на власний розсуд додаткових фактів і обставин, що мають значення для встановлення істини і викладені у висновку судового експерта, а також це будь-який почин державної спеціалізованої установи, що здійснюється для реалізації політики щодо експертного забезпечення судочинства.

Продемонстровано те, що феномен експертної ініціативи може бути реалізований не лише в кримінальному провадженні, а й в інших видах судочинства і навіть поза його межами. Це, своєю чергою, уможлиблює розширення меж компетенції суб'єктів судово-експертної діяльності, відповідно зумовлює розширення частин висновку судового експерта за рахунок доданої дослідницької інформації, що є результатом експертної ініціативи.

Установлено, що змістом експертної ініціативи є система напрямів судово-експертної діяльності, реалізованої у формі клопотання, дії, пропозиції. Цей зміст охоплює право судового експерта викладати у своєму висновку виявлені під час проведення судової експертизи відомості, які мають значення для кримінального провадження чи

справи, стосовно яких йому не були поставлені запитання, та інші його починання, передбачені правом судового експерта на експертну ініціативу, що здійснюються під час реалізації професійних функцій для експертного забезпечення правосуддя.

Установлено, що доказова сила висновку експерта від реалізації судовим експертом права на ініціативу збільшиться. Судовий експерт використовує це право виключно у випадку суттєвого, іноді вирішального значення для розслідування правопорушення.

Стверджується, що установлені судовим експертом у межах реалізації ним права на ініціативу експерта фактичні дані та обставини мають таке ж доказове значення, що й відповіді на прямі запитання суб'єкта призначення судової експертизи чи залучення судового експерта, викладені в його висновку.

Ключові слова: *судова ветеринарна медицина, судово-ветеринарна експертиза, експертна ініціатива, ініціатива судового експерта, ініціатива експертної установи, форми і напрями реалізації, висновок експерта, теорія, практика, судовий експерт.*

Yatsenko I.V. Theoretical and praxeological justification of the forms and directions of expert's initiative implementation during forensic veterinary examination.

The article presents a theoretical and praxeological justification and details the forms and directions of the expert initiative implementation during the forensic veterinary examination, taking into account the specifics of the subject and objects of the latter.

The author's definition of the concept of "expert's initiative" has been formulated, the meaning of which is that it is a legal category, as well as the phenomenon of initiating an initiative by the subjects of forensic expert activity, exercising the right to which, during the investigation of specific objects, the forensic expert has the opportunity to beyond the scope of the expert task, which formulated by the subject of the appointment of forensic examination in criminal

proceedings or by the subject of its involvement in another type of legal proceedings or by the subject of its order outside of the judicial proceedings and implements this possibility by formulating at its own discretion additional facts and circumstances that are important for establishing the truth and set forth in the opinion of a judicial expert, as well as any initiative of a state specialized institution, which is carried out to implement the policy on expert support of the judiciary.

It has been demonstrated that the phenomenon of expert initiative can be implemented not only in criminal proceedings, but also in other types of judicial proceedings and even outside of it. This, in turn, makes it possible to expand the limits of the competence of the subjects of forensic expert activity, and accordingly causes the expansion of parts of the forensic expert's opinion due to the added research information that is the result of the expert's initiative.

It was established that the content of the expert initiative is a system of areas of forensic expert activity implemented in the form of a petition, action, proposal. This content covers the right of the forensic expert to present in his opinion the information discovered during the forensic examination, which is of importance for the criminal proceedings or the case, in relation to which he was not asked questions, and his other undertakings, provided for by the forensic expert's right to expert initiative, which are carried out during the implementation of professional functions for the expert provision of justice.

It has been established that the probative value of the expert's conclusion will increase from the judicial expert's exercise of the right to initiative. The forensic expert uses this right only in case of significant, sometimes decisive importance for the investigation of the offense.

It is claimed that the factual data and circumstances established by the forensic expert within the scope of his exercise of the expert's initiative have the same evidentiary value as the answers to the direct questions of the subject of the appointment of the forensic expert or the involvement of the forensic expert, set out in his conclusion.

Key words: forensic veterinary medicine, forensic veterinary examination, expert's initiative, initiative of a forensic expert, initiative of an expert institution, forms and directions of implementation, expert opinion, theory, practice, forensic expert.

Постановка проблеми. Розвиток і вдосконалення теоретичних аспектів та практичних засад щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні має особливо важливе значення в контексті наближення законодавства до передових світових стандартів судочинства [1].

Розслідування правопорушень стосовно тварин не обходяться без призначення й проведення судово-ветеринарної експертизи [2–4]. Останню призначають для встановлення фактичних даних щодо посягань на життя і здоров'я тварин, у т. ч. й за жорстокого поводження з ними як в Україні [5, 6], так і в інших країнах світу [7–9], оскільки висновок судового експерта є джерелом доказів у судочинстві [10–12].

Підвищення ефективності судової експертизи можливе за умови тісної взаємодії суб'єкта призначення експертизи та судового експерта [13], а також реалізації права судового експерта на власну ініціативу під час її проведення.

Оскільки серед усіх різновидів судової експертизи судово-ветеринарна експертиза є «молодою» галуззю судово-експертної діяльності, застосування феномена ініціативи експерта під час проведення судово-ветеринарної експертизи є одним із майже не досліджених питань. Також не окреслено форми та не виокремлено напрями реалізації експертної ініціативи під час проведення судово-ветеринарної експертизи в контексті новітнього законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сьогодні особлива увага приділяється вдосконаленню теоретичних положень та праксеологічним механізмам реалізації феномена експертної ініціативи в судочинстві та поза його межами. Зазначена проблема була предметом жвавої наукової дискусії українських учених. Зокрема, Д.В. Щербанюк на дисертаційному рівні комплексно розробляє теоретико-прикладні засади реалізації експертної ініціативи в кримінальному провадженні [14], формулює авторське комплексне уявлення про сутність експертної ініціативи як наукової категорії та конкретного напрямку практичної діяльності спеціалізованих експертних установ та окремих судових експертів [15]; визначає та систематизує умови, форми та напрями реалізації експертної ініціативи в кримінальному провадженні [16]; удосконалює теоретичні та прикладні аспекти формування внутрішнього переконання експерта стосовно доцільності реалізації права судового експерта на ініціативу [17]; розробляє теоретичні та практичні рекомендації з оцінки та перевірки висновку експерта, в яких реалізовано його право на експертну ініціативу [18].

А.В. Дудич [20] обґрунтовує експертну ініціативу в кримінальному провадженні України. Д.Г. Шумаєв [21] розглядає експертну ініціативу як активну процесуальну позицію експерта. Належну увагу феномену експертної ініціативи також приділяє О.А. Недашківська [22, 23]. Учена аналізує наявну нормативно-правову базу, що регламентує право експертної ініціативи, різноманітні наукові думки щодо права виявлення експертної ініціативи як явища та з'ясовує її значення для судово-експертного дослідження, а також висвітлює проблему застосування права експертної ініціативи судовими експертами в їхній практичній роботі.

Проте, незважаючи на достатнє опрацювання загальних положень науковцями, означена проблема потребує теоретичного обґрунтування та деталізації практики її реалізації під час проведення судово-ветеринарної експертизи з урахуванням специфіки предмета й об'єктів останньої.

Отже, на сьогодні назріла нагальна потреба осмислення, перегляду, поглиблення, теоретичного обґрунтування, вдосконалення наявних концептуальних засад реалізації такого феномена, як експертна ініціатива під час проведення певних різновидів судової експертизи, у т. ч. й судово-ветеринарної, з урахуванням специфіки предмета й об'єктів дослідження, а також визначення підстав, форм і напрямів реалізації права судового експерта на ініціативу, місця такого права в системі правового статусу судового експерта на практиці.

Мета роботи – дати теоретико-праксеологічне обґрунтування та деталізувати форми й напрями реалізації експертної ініціативи під час проведення судово-ветеринарної експертизи з урахуванням специфіки предмета й об'єктів останньої.

Виклад основного матеріалу дослідження. У теорії процесуального права, криміналістики та експертології векторність суб'єктів судово-експертної діяльності спрямована на встановлення не тільки основної, а й додаткової, проте важливої для кримінального провадження чи справи в будь-якому іншому виді судочинства, крім кримінального, інформації, яка виходить за межі завдань, поставлених суб'єктом призначення судової експертизи, у т. ч. й судово-ветеринарної, а також на можливість викласти у висновку судового експерта виявлені під час її проведення відомості, стосовно яких йому не були поставлені завдання, тобто можливість скористатися правом на експертну ініціативу.

Причини реалізації судовим експертом права на експертну ініціативу полягають у тому, що суб'єкти призначення судових експертиз або залучення судового експерта не завжди обізнані з можливостями конкретного дослідження, отже, не завжди коректно формулюють запитання експерту, на чому акцентує увагу О.А. Недошківська [22]. Термін «ініціатива» означає «перший крок у будь-якій справі, почин» [24], отже, ініціатива судового експерта, як одного з учасників експертного забезпечення судочинства, є різновидом його активної діяльності щодо починань у будь-якій справі.

Слід наголосити, що експертна ініціатива є однією із важливих категорій у криміналістичній науці, судовій експертології та судово-експертній діяльності. Цей феномен судової експертизи регламентується п. 4 ч. 3 ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України (далі – *КПК*) [25], п. 3 ч. 6 ст. 72 Цивільного процесуального кодексу України (далі – *ЦПК*) [26], п. 3 ч. 6 ст. 69 Господарчого процесуального кодексу України (далі – *ГПК*) [27], п. 3 ч. 6 ст. 68 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – *КАСУ*) [28], п. 2 ч. 1 ст. 13 Зако-

ну України «Про судову експертизу» (далі – базового закону) [29], абз. 6 п. 2.1 розд. II відомчої Інструкції 1 [30], п/п. 5 п. 1 розд. II відомчої Інструкції № 2 [31]. Як відзначають А.А. Бойцов [32] і В.М. Тертишник [33], судово експертиза є важливою гарантією повноти й усебічності дослідження всіх обставин справи, адже суб'єкти призначення судової експертизи, у т. ч. й судово-ветеринарної, не завжди достатньо обізнані з можливостями цього різновиду судової експертизи, а більшість із них не мають досвіду та практики її призначення.

Поняття експертної ініціативи Д.В. Щербанюк [34] пропонує розглядати у вузькому (процесуально-правовому) та широкому (теоретико-прикладному) значеннях. Так, у вузькому значенні під експертною ініціативою вчений розуміє право судового експерта викладати у своєму висновку виявлені під час проведення судової експертизи відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання, що узгоджується із п. 4 ч. 3 ст. 69 КПК [25] та п. 2 ч. 1 ст. 13 базового закону «Про судову експертизу» [29], абз. 6 п. 2.1 розд. II відомчої Інструкції 1 [30], п/п. 5 п. 1 розд. II відомчої Інструкції 2 [31]. Такої ж думки дотримується й А.В. Дудич [20]. Проте на переконання автора цієї роботи термін «експертна ініціатива» у вузькому значенні доречніше замінити на термін «ініціатива експерта», оскільки останнє формулювання вже вказує на головного суб'єкта такого виду судово-експертної діяльності.

Проте в широкому значенні експертною ініціативою, як слушно заявляє Д.В. Щербанюк [15], є будь-яке починання суб'єкта судово-експертної діяльності, що здійснюється у зв'язку з реалізацією відповідних функцій в експертному забезпеченні судочинства. На нашу думку, термін «експертна ініціатива» в широкому значенні доречніше замінити на термін «ініціатива державної судово-експертної установи», оскільки він прямо вказує на головного суб'єкта такого виду судово-експертної діяльності.

У зв'язку із цим зміст феномена експертної ініціативи охоплює починання як окремого судового експерта, передбачене процесуальними законами, так і починання інших суб'єктів судово-експертної діяльності, якими, відповідно до ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» [29], є державні спеціалізовані установи та атестовані приватні судові експерти, а також експерти поза межами судочинства.

Такий підхід обґрунтовується тим, що обставини та факти, які вирішує судовий експерт у межах експертної ініціативи, узагальнюються, аналізуються, за їх результатами експертною установою перед компетентним органом ініціюється розробка відповідних експертних методик, методичних рекомендацій тощо. У такий спосіб формується активна процесуальна позиція судового експерта у вигляді ініціативного застосування його спеціальних знань, як зазначає Д.Г. Шумаєв [21], а також його актив-

на участь у забезпеченні належного вирішення питань, що потребують спеціальних знань для якісного виконання судовим експертом покладених на нього професійних обов'язків, тобто провести повне дослідження, дати обґрунтований та об'єктивний висновок, пояснити його в разі необхідності.

Зауважмо, що дотриматися вимог, поставлених перед судовим експертом, не завжди є можливість, зокрема, якщо для проведення судової експертизи, у т. ч. й судово-ветеринарної, не надано об'єкти дослідження, або надано, але в неповному обсязі, або питання на вирішення судовому експерту поставлено некоректно чи неповно. У таких випадках судовий експерт може скористатися правом на ініціативу експерта, що передбачено процесуальними законами, базовим законом та відомчими інструкціями, на чому акцентує увагу Д.В. Щербанюк [15].

О.А. Недошківська [22, с. 204] так визначає поняття «експертна ініціатива»: «це кримінальна процесуальна категорія, згідно з якою експерт під час дослідження конкретних об'єктів переконується в необхідності виходу за межі сформульованого ініціатором проведення дослідження завданням і реалізує таку можливість шляхом формулювання додаткових відомостей щодо предмета доказування».

Поряд із цим підтримуємо й іншу позицію Д.В. Щербанюка [35], згідно з якою феномен експертної ініціативи реалізується не лише в кримінальному провадженні, а й в інших видах судочинства, зокрема цивільному, господарському, адміністративному, і навіть поза межами судочинства. Так, у проєкті Зокону України «Про судово-експертну діяльність в Україні» [36] приведено дефініцію «експертної ініціативи», під якою необхідно розуміти викладення експертом виявлених у ході проведення експертизи відомостей, які можуть мати значення для кримінального провадження, цивільної, господарської, адміністративної справи, справи про адміністративне правопорушення, виконавчого провадження або поза межами судочинства, з приводу яких йому не були поставлені питання.

Певний інтерес становлять вимоги до ініціативи судового експерта щодо зазначення у своєму висновку тих обставин, про які йому не були поставлені питання на вирішення, проте вони мають значення для розслідування правопорушення, на що вказує В.М. Ревака [37], а саме: ці обставини мають бути виявлені на підставі спеціальних знань судового експерта й не повинні виходити за межі його компетенції; вони мають бути виявлені під час експертного дослідження й впливати з нього; якщо вони мають значення для обставин, установлених експертом під час свого дослідження й безпосередньо з ним пов'язані, тобто розкривають, доповнюють, уточнюють обставини, що становлять предмет даної експертизи; якщо через наявність об'єктивних причин судовий експерт не зміг проконсультуватися із суб'єктом призначення судової експертизи або суб'єктом залучення судового експерта з при-

воду необхідності включення даних відомостей про ці обставини до свого висновку.

Необхідність одержання будь-якої попередньої згоди чи дозволу на реалізацію судовим експертом права на ініціативу експерта не передбачено процесуальним законом, отже, він може самостійно, виходячи з власного професійного досвіду, спеціальних знань, внутрішнього переконання, за результатами особисто проведених досліджень, зазначити на такі обставини у своєму висновку, як слушно наголошує на цьому В.В. Ковальов [38].

Проте дискусійним залишається питанням про узгодження обсягу ініціативи експерта із суб'єктом, який призначив судово-ветеринарну експертизу чи залучив судового експерта до її проведення. Автор цієї публікації схильний підтримати позицію щодо можливості такого узгодження, хоча не вважає його обов'язковою дією, оскільки реалізація експертної ініціативи є правом судового експерта, а не обов'язком. У такому випадку судовий експерт має право викласти у своєму висновку відповіді на питання, поставлені в порядку ініціативи експерта, а замовник цієї експертизи має право взяти їх до уваги або обґрунтовано відхилити.

Щодо необхідності повідомлення результатів судово-ветеринарної експертизи, у т. ч. й за реалізованою експертною ініціативою, то не вважаємо за доцільне обговорювати отримані результати навіть із замовником судово-ветеринарної експертизи до її повного завершення, осмислення, формування внутрішнього переконання експерта, остаточного укладання висновку судового експерта. У такому разі судовому експерту доцільніше, ніж обговорювати результати судової експертизи з її замовником до укладання свого висновку, сконцентруватись на якнайшвидшому проведенні досліджень об'єктів та матеріалів провадження (справи), укладанні висновку, який відповідає вимогам обґрунтованості, об'єктивності, правильності й правдивості та в якому будуть викладені відповіді на питання, поставлені в постанові (ухвалі) в повному обсязі та остаточному формулюванні, та наданні його замовнику судової експертизи.

Опрацьовуючи питання про можливість і доцільність обговорення ініціативи експерта в певній судовій експертизі з фахівцями чи іншими суб'єктами, які не є суб'єктами призначення судової експертизи в конкретному провадженні, висловлюємо думку про те, що не буде порушенням законодавства в частині нерозголошення відомостей, що стали відомі судовому експертові у зв'язку з виконанням ним своїх професійних обов'язків на початковій стадії проведення судової експертизи щодо обґрунтування та окреслення обсягу ініціативи експерта, а також формулювання додаткових питань, які необхідно буде вирішити на інших стадіях судово-експертного дослідження. Проте констатуємо неприпустимість розголошення інформації, що стала відома судово-ветеринарному експертові у зв'язку з вико-

нанням його обов'язків, а також ходу проведення судової експертизи та її результатів будь-кому без дозволу органу (особи), який (яка) призначив(ла) судову експертизу або залучив(ла) судового експерта, що узгоджується із ч. 5 ст. 69 КПК [25] та абз. 8 п. 2.2 розділу II відомчої Інструкції № 1 [30].

Актуальним є питання, порушене у спеціальній літературі, щодо змісту експертної ініціативи. Так, на переконання автора цієї роботи, змістом експертної ініціативи є система окремих напрямів судово-експертної діяльності, реалізованих у різних формах. Останні потребують теоретичного обґрунтування та апробації в судово-експертній діяльності. Водночас новітня експертна практика потребує розширення тлумачення змісту феномена експертної ініціативи як теоретичної конструкції та категорії судової експертології, водночас устанавлення меж її реалізації під час проведення конкретної судової експертизи, у т. ч. й судово-ветеринарної. Виходячи з вище викладеного та враховуючи пропозиції автора цієї роботи щодо внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів України з метою уніфікації норм стосовно правового статусу судового експерта, зокрема і його прав та обов'язків, викладених в іншій роботі [39], вважаємо доцільним виділяти три групи форм експертної ініціативи, а саме: форму клопотання (табл. 1), форму дії та форму пропозиції. У цілому проблеми форм феномена експертної ініціативи залишаються дискусійними донині. Більша частка напрямів експертної ініціативи припадає на таку форму, як клопотання судового експерта.

Наголошуємо, що від можливості скористатися правом судово-ветеринарного експерта на свою ініціативу під час проведення судово-ветеринарної експертизи може змінюватися мета її призначення, тобто вона стає вужчою або ширшою, а також доказова сила висновку експерта посилюється або знижується. Так, вужчою вона стає тоді, коли судово-ветеринарний експерт не може надати обґрунтовану та повну відповідь на питання суб'єкта призначення судово-ветеринарної експертизи або суб'єкта залучення судового експерта з різних причин, зокрема через відсутність необхідного для проведення дослідження обладнання та відповідних методик дослідження тощо. При цьому доказова сила висновку експерта знизиться або й втратиться.

Проте, логічно, що ширшими будуть цілі призначення судово-ветеринарної експертизи за поставлені спочатку, якщо експерт скористається своїм правом на ініціативу, тобто самостійно сформулює додаткові питання, важливі для з'ясування фактичних даних та обставин, але не поставлені в процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи на його вирішення, дослідить їх та отримає нову інформацію, яку суб'єкт призначення експертизи не розраховував отримати на початковому етапі її призначення, та використає її для встановлення істини. При цьому сила дока-

зового значення висновку судового експерта посилиться, оскільки судовий експерт реалізує право на свою ініціативу виключно у випадку суттєвого, іноді вирішального значення для розслідування правопорушення.

У межах досліджень автора цієї статті важливою є позиція Д.В. Щербанюка [34, с. 219], який вважає ініціативу експерта його правом, а не обов'язком. Слід погодитися з такою думкою вченого, адже ініціатива судового експерта не може бути заздалегідь прогнозована та спланована ні суб'єктом призначення чи залучення судового експерта, ні самим судовим експертом.

Прикладом, узятим із власної практики судово-ветеринарної експертизи, може бути відбір шматочків певних внутрішніх органів чи біологічних рідин від трупа тварини під час судово-ветеринарного розтину на власний розсуд експерта, проте з урахуванням макроскопічних патоморфологічних ознак, для різних досліджень (гістологічних, токсикологічних тощо). Приміром, якщо судовий експерт підозрює смерть тварини від отруєння чи хвороби заразної етіології, то на дослідження необхідно відібрати відповідні органи і тканини під час розтину трупа тварини, як визначено в Порядку вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупа тварини для лабораторних досліджень [40].

У науковому середовищі також тривають дискусії щодо меж експертної ініціативи. На наше переконання, межі ініціативи судового експерта мають зумовлюватися об'єктом і предметом дослідження [41, с. 162–167], зокрема під час проведення судово-ветеринарної експертизи:

- шкода, заподіяна здоров'ю і життю тварини, зокрема характер, механізм, черговість, послідовність, тяжкість, прижиттєвість чи посмертність, давність утворення тілесних ушкоджень;
- факти виникнення і поширення хвороб тварин;
- факти каліцтва та смерті тварин;
- безпечність та якість кормів і кормових добавок для тварин;
- факти дефектного надання ветеринарної допомоги;
- факти дефектної організації ветеринарно-санітарних заходів.

Крім того, ініціатива експерта може реалізовуватися і щодо збирання додаткових об'єктів дослідження, зокрема мікрочастинок. Наприклад, під час судово-ветеринарного дослідження анатомічної будови фрагментованих внутрішніх органів дикої мисливської тварини, забитої під час незаконного полювання, з метою підтвердження їх видової належності, зокрема лосю, судовий експерт виявив на їхній поверхні фрагменти волосся. Це означає, що судовий експерт повинен розширити експертне завдання з дослідження не лише анатомічної будови цих внутрішніх органів, а й структури волосин для встановлення їх таксономічної належності; під

час дослідження застосувати комплекс експертних методик (огляд, мікроскопію, метод лужного гідролізу тощо). Тобто йдеться про самостійне рішення судового експерта щодо вилучення мікрочастинок (волосся з внутрішніх органів забитої тварини), а це є процесом збирання речових доказів, які будуть відображені у висновку експерта як самостійний об'єкт дослідження.

Наголошуємо, що за певних обставин (наприклад, наведених вище) судовий експерт усе ж таки є суб'єктом збирання речових доказів, зокрема додаткових самостійних об'єктів, якими є мікрочастинки на поверхні інших об'єктів судово-ветеринарного дослідження, а це, своєю чергою, є ініціативою експерта.

О.А. Недашківська [22], аналізуючи експертну ініціативу як процесуальну форму, підкреслює її суто декларативний характер на практиці, незважаючи на наукову думку про важливість права експертної ініціативи як гарантії повноти й усебічності

дослідження обставин справи. Як стверджує вчена, більш глибоке розуміння сутності експертної ініціативи можна відобразити крізь призму процесуального становища судового експерта та його компетенції.

Отже, аналіз наведених наукових даних та емпіричного матеріалу дає підстави говорити про необхідність удосконалення як теоретичних основ сутності та форм експертної ініціативи, у т. ч. й у судово-ветеринарній експертизі, так і регламентованих у процесуальному законодавстві окремих положень призначення й проведення судових експертиз. Крім того, у зв'язку із запропонованим розширенням кола прав судового експерта, у т. ч. й судово-ветеринарного, вбачаємо можливість розширити обсяг напрямів ініціативи судового експерта відповідно до комплексу його прав, а також виокремити місце права на ініціативу експерта в системі прав та обов'язків судового експерта (табл. 1).

Таблиця 1

Напрями реалізації ініціативи судово-ветеринарним експертом у формі клопотання

№ з/п	Права судового експерта	Норми процесуального законодавства				Закон України «Про судову експертизу»	Інструкція	
		КПК	ЦПК	ГПК	КАСУ		№ 1	№ 2
1	Щодо ознайомлення з матеріалами справи (провадження), які стосуються предмета судової експертизи	П. 1 ч. 3 ст. 69	П. 1 ч. 6 ст. 72	П. 1 ч. 6 ст. 69	П. 1 ч. 6 ст. 68	П. 1 ч. 1 ст. 13	Абз. 2 п. 2.1 розд. II	П/п. 1 п. 1 розд. II
2	Щодо розширення кола об'єктів експертного дослідження	П. 2 ч. 3 ст. 69	П. 2 ч. 6 ст. 72	П. 2 ч. 6 ст. 69	П. 2 ч. 6 ст. 68	П. 1 ч. 1 ст. 13	Абз. 3 п. 2.1 розд. II	П/п. 2 п. 1 розд. II
3	Щодо розширення предмета експертного дослідження (постановка додаткових питань)	—*	—	—	—	—	Абз. 4 п. 2.1 розд. II	П/п. 4 п. 1 розд. II
4	Щодо уточнення змісту й обсягу питань, поставлених на вирішення судовому експерту суб'єктом призначення судово-ветеринарної експертизи	—*	—	—	—	—	Абз. 4 п. 2.1 розд. II	П/п. 4 п. 1 розд. II
5	Щодо участі судово-ветеринарного експерта в слідчих діях	П. 3 ч. 3 ст. 69	П. 4 ч. 6 ст. 72	П. 4 ч. 6 ст. 69	П. 4 ч. 6 ст. 68	П. 3 ч. 1 ст. 13	Абз. 5 п. 2.1 розд. II	П/п. 3 п. 1 розд. II
6	Щодо залучення до проведення комісійної судово-ветеринарної експертизи чи комплексної судової експертизи інших судових експертів	—	—	—	—	—	—	—
7	Щодо надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням судової експертизи	П. 2 ч. 3 ст. 69	П. 2 ч. 6 ст. 72	П. 2 ч. 6 ст. 69	П. 2 ч. 6 ст. 68	П. 1 ч. 1 ст. 13	Абз. 3 п. 2.1 розд. II	П/п. 2 п. 1 розд. II
8	Щодо уточнення питань, поставлених у процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи суб'єктом її призначення	—*	—	—	—	—	Абз. 4 п. 2.1 розд. II	П/п. 4 п. 1 розд. II

Продовження таблиці 1

№ з/п	Права судового експерта	Норми процесуального законодавства				Закон України «Про судову експертизу»	Інструкція	
		КПК	ЦПК	ГПК	КАСУ		№ 1	№ 2
9	Щодо можливості ставити запитання, що стосуються предмета чи об'єкта судової експертизи, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні, і проводити окремі дослідження в їх присутності	П. 5 ч. 3 Ст. 69	П. 5 ч. 6 Ст. 72	П. 5 ч. 6 Ст. 69	П. 5 ч. 6 Ст. 68	—	Абз. 5 п. 2.1 розд. II	П/п. 3 п. 1 розд. II
10	Щодо одержання від замовника судово-ветеринарної експертизи дозволу на повне або часткове знищення об'єкта експертизи чи зміну його властивостей, якщо неможливо застосувати інші методи дослідження	П. 3 ч. 5 ст. 69	Ч. 4 ст. 108	Ч. 4 ст. 103	Ч. 3 ст. 104	—	Абз. 7 п. 2.2 розд. II	—
11	Щодо можливості участі судово-ветеринарного експерта у судовому засіданні в режимі відеоконференції	Ст. 336	Ч. 4 ст. 72	Ч. 4 ст. 69	Ч. 4 ст. 68	—	—	—
12	На забезпечення безперешкодного доступу до об'єкта дослідження	—	—	—	—	Ст. 6	П. 3.9 розд. III	—
13	Щодо послуговування безкоштовною допомогою перекладача	—	—	—	—	—	—	—
14	Щодо забезпечення безпеки судово-ветеринарного експерта	П. 7 ч. 3 ст. 69	—	—	—	—	Абз. 10 п. 2.1 розд. II	П/п. 8 п. 1 розд. II
15	Щодо забезпечення судово-ветеринарному експертові належних умов праці	—	—	—	—	Ст. 6	П. 3.9 розд. III	—

Наразі право судового експерта на експертну ініціативу дасть змогу розширити межі його компетенції, а також розширити вступну частину висновку судового експерта за рахунок поставлення в ній нових питань для вирішення судовим експертом, дослідницьку частину – більшим обсягом дослідженням, а заключну – окремим пунктом висновків.

Як наголошує О.А. Недошківська [22, с. 205], реалізація права на експертну ініціативу хоча й урегульована нормами процесуального законодавства, проте чіткого алгоритму такої реалізації на практиці зараз немає, що призводить до нехтування судовими експертами своїм правом на експертну ініціативу. Ми погоджуємося з такою думкою вченої та на доповнення відзначаємо відсутність розроблених алгоритмів і в судово-ветеринарній експертизі.

Доцільно наголосити, що найбільш розповсюдженою формою експертної ініціативи є клопотання – прохання про що-небудь, яке подають до офіційної установи [42]. Проаналізуємо складові напрями реалізації експертної ініціативи у формі клопотання для виділення окремих її процесуальних аспектів з метою забезпечення повноти,

всебічності, вчасності, об'єктивності, що має важливе значення в судово-експертній діяльності, у т. ч. й під час проведення судово-ветеринарної експертизи [43], адже на практиці судово-експертне дослідження характеризується специфікою, зумовленою особливостями об'єктів та предмета дослідження.

Клопотання судово-ветеринарного експерта щодо ознайомлення з матеріалами справи (провадження), які стосуються предмета судово-ветеринарної експертизи, є наслідком призначення судово-ветеринарної експертизи у стислі строки, поспіхом, надання для судово-ветеринарного дослідження не всього кримінального провадження чи справи, а лише окремих документів, яких, на думку суб'єкта призначення експертизи, буде достатньо для уявлення судового експерта про обставини справи, які необхідно з'ясувати.

Негативним моментом у такому загальноприйнятому підході щодо надання на судово-ветеринарне дослідження матеріалів кримінального провадження чи справи, що стосуються виключно предмета судової експертизи, є те, що обмежується доступ судового експерта до всіх інших матеріалів, відповідно, у нього формується неповне, а

інколи й помилкове уявлення про обставини події, що може призвести до надання необ'єктивно й неправдивого висновку.

Із експертної практики автора цієї роботи відомо, що для проведення судово-ветеринарної експертизи було надано труп тварини, смерть якої настала від гострої крововтрати в результаті дії ріжучого знаряддя травми. Через 5 год після настання смерті труп тварини був поміщений у холодильну камеру. Під час судово-ветеринарного розтину зазначеного трупа собаки в підшкірній клітковині виявлено «гнильну венозну мережу» брудно-зеленого кольору, що виникла в результаті утворення сульфгемоглобіну, який є продуктом взаємодії гемоглобіну із сірководнем як продуктом гниття. Відомо, що такі посмертні явища розвиваються через 3-5 діб після настання смерті. Таким чином, дані про давність настання смерті тварини, наведені в постанові слідчого, й ознаки посмертних змін мають розбіжності в часі. Це й було приводом для клопотання про надання судово-ветеринарному експерту всього кримінального провадження для ознайомлення і з'ясування терміну настання смерті собаки.

Ініціатива судово-ветеринарного експерта щодо розширення предмета (постановлення додаткових питань), кола об'єктів експертного дослідження, а також уточнення змісту й обсягу питань, поставлених на вирішення судовому експерту суб'єктом призначення судово-ветеринарної експертизи, буде необхідною процесуальною дією, якщо в постанові чи ухвалі міститься недостатній обсяг питань, відповідь судового експерта на які забезпечила б вичерпне з'ясування експертним шляхом фактичних даних, що є предметом дослідження. До прикладу, у постанові слідчого про призначення судово-ветеринарної експертизи були поставлені питання щодо причини смерті собаки, давності її настання та причинно-наслідкового зв'язку між ушкодженнями і настанням смерті. Можливості судово-ветеринарної експертизи такі, що перелік питань, зазначених у постанові слідчого, може бути доповнений іншими питаннями, які дають широке уявлення про фактичні дані й обставини справи, зокрема про вид, стать і фізіологічні особливості тварини (відповідь судового експерта дасть можливість віднести тварину до хребетних, отже, на неї будуть поширюватися вимоги диспозиції статті 299 Кримінального кодексу України), локалізацію, характер та ступінь тяжкості тілесних ушкоджень (що забезпечить з'ясування міри та розміру шкоди, завданої здоров'ю внаслідок тілесного ушкодження), прижиттєвість чи посмертність ушкодження тощо.

Так, автором цієї роботи розроблені та обґрунтовані питання, які можуть бути поставлені на вирішення судово-ветеринарному експерту щодо трупа тварини, живої тварини та кормів і кормових добавок [44], вони опубліковані у фаховому

науковому журналі, розміщені в мережі Інтернет, що на сьогодні забезпечує вільний доступ до цієї публікації зацікавлених суб'єктів та можливість скористатися викладеною інформацією під час підготовки об'єктів та матеріалів дослідження. Водночас нами запропоновано внести зміни до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки і призначення судових експертиз [45], ураховуючи новітні авторські розробки щодо судово-ветеринарної експертизи.

Отже, на якість висновку судово-ветеринарної експертизи в будь-якому виді судочинства або й поза межами судочинства передусім впливає повнота й достовірність об'єктів та матеріалів, у т. ч. й додаткових, наданих на експертизу, що забезпечить повноту і всебічність судово-ветеринарного дослідження.

Щоб уникнути хиб призначення судово-ветеринарної експертизи, бажано залучити до слідчих дій ще до її призначення фахівця у сфері ветеринарної медицини, який володіє спеціальними ветеринарними знаннями. Це буде доречним, наприклад, під час організації огляду трупа тварини [46] чи живої тварини на місці події, відбору зразків кормів та кормових добавок у місцях їх зберігання чи під час транспортування.

Клопотання судово-ветеринарного експерта щодо залучення до проведення комісійної чи комплексної судової експертизи інших судових експертів є доречним, якщо для проведення судової експертизи необхідно залучити спеціальні знання з різних галузей, що обґрунтовано стверджують Е.Б. Сімакова-Єфремян [47], К.П. Силєнок, О.Ю. Грошева [48].

Об'єктами експертизи можуть бути кістки скелета тварини, розчленовані, гнилісно змінені залишки тварини, пір'я, волосся тварин, луска риби тощо. Для їх дослідження організовується проведення комплексної судової ветеринарно-біологічної, ветеринарно-медичної, ветеринарно-трасологічної, ветеринарно-балістичної, ветеринарно-токсикологічної, ветеринарно-молекулярно-генетичної експертизи тощо. Як констатує Е.Б. Сімакова-Єфремян [47], комплексні судово-експертні дослідження є найскладнішими формами інтеграції спеціальних знань із залученням відповідних фахівців для проведення повного та всебічного виявлення фактичних даних та надання обґрунтованого й об'єктивного висновку експерта.

Клопотання судово-ветеринарного експерта щодо надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням судової експертизи, буде доцільним у тих випадках, якщо, до прикладу, основне клінічне дослідження тварини на момент травми проводилося в закладі ветеринарної медицини відповідним фахівцем, який зафіксував характер ушкоджень, їх локалізацію, клінічний стан тварини, проведені

інструментальні (ультрасонографія, рентгенографія, комп'ютерна томографія тощо) і лабораторні дослідження (дослідження крові, сечі та інших біологічних середовищ). Такі дослідження мають бути викладені фахівцем ветеринарної медицини клініки у виписці з історії хвороби чи виписці з амбулаторної карти хворої тварини, вилучені суб'єктом призначення судово-ветеринарної експертизи, долучені до матеріалів кримінального провадження (справи) та скеровані судово-ветеринарному експерту для дослідження з метою надання висновку експерта на основі повного і всебічного дослідження матеріалів.

Додатковими матеріалами також можуть бути рентгенограми, диски із записаними томограмами, інші клінічні дослідження із застосуванням візуалізаційних методів, окремі результати лабораторних досліджень біологічних середовищ організму тварини, фото- та відеоілюстрації тощо.

Клопотання судово-ветеринарного експерта щодо можливості ставити особам, які беруть участь у кримінальному провадженні, запитання, що стосуються предмета чи об'єкта судової експертизи, і проводити окремі дослідження в їх присутності зумовлене тим, що окремі експертні судово-ветеринарні дослідження можуть бути проведені в присутності суб'єкта призначення чи залучення судово-ветеринарного експерта, а також інших заінтересованих осіб (власників тварин, захисника, зоозахисників, правозахисників та ін.). Такими дослідженнями можуть бути судово-ветеринарний розтин трупа тварини, клінічні судово-ветеринарні дослідження живої тварини тощо. У практиці судово-ветеринарної діяльності автора цієї роботи не часто, але були такі судово-ветеринарні експертизи, під час проведення яких, з дозволу замовника експертизи, були присутні заінтересовані суб'єкти. Про їх присутність обов'язково зазначається у вступній частині висновку експерта.

Реалізація клопотання судового експерта щодо необхідності ставити питання, які стосуються предмета судової експертизи, узгоджується з Постановою Пленуму Верховного суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» від 30.05.1997 р. [49], в якій аргументується, що під час перевірки та оцінки висновку експерта суд повинен з'ясувати питання щодо достатності об'єктів, наданих експертові на дослідження, а також повноту відповідей на питання, поставлені на його вирішення у процесуальному документі про призначення судової експертизи, а також їх відповідність іншим фактичним даним. Також суб'єкт призначення судово-ветеринарної експертизи в усній роз'яснювальній формі може поінформувати судово-ветеринарного експерта про особливості підготовки й призначення судово-ветеринарної експертизи, зокрема щодо вилучення об'єктів дослідження, відбору зразків, а це,

у свою чергу, позитивно може вплинути на змістовне наповнення висновку експерта та окремих слідчих дій.

Клопотання судово-ветеринарного експерта щодо одержання від замовника судово-ветеринарної експертизи дозволу на повне або часткове знищення об'єкта експертизи чи зміну його властивостей, якщо неможливо застосувати інші методи дослідження, є обов'язковим, адже передбачене законодавством. Так, під час проведення судових експертиз об'єкти дослідження можуть бути пошкоджені або витрачені лише в тій мірі, в якій це необхідно для дослідження (ст. 5 Закону України «Про судову експертизу» [29], абз. 1 п. 4.11 відомчої Інструкції № 1 [30]). У разі знищення чи пошкодження об'єктів судової експертизи або зміни їх властивостей у процесі проведення дослідження судовому експерту необхідно отримати письмовий дозвіл на це в суб'єкта, який призначив судово-ветеринарну експертизу або її замовив, якщо є обґрунтовані підстави стверджувати, що застосувати інші методи неможливо для проведення експертних досліджень, відповідно до п. 3 ч. 5 ст. 69 КПК [25], абз. 6 п. 2.2, абз. 2 п. 4.11 відомчої Інструкції № 1 [30]. Така вимога обґрунтовується тим, що відомчою Інструкцією № 1 [30] також передбачено необхідність повернення замовнику судової експертизи навіть пошкоджених під час дослідження об'єктів або їх залишків (абз. 3 п. 4.11, абз. 1 п. 4.20), документальних матеріалів, зразків, наданих для порівняльного дослідження, після позначення відповідними штампами (абз. 4 п. 4.11).

Клопотання судово-ветеринарного експерта щодо можливої участі судово-ветеринарного експерта в судовому засіданні в режимі відеоконференції стосується допиту експерта в судовому засіданні, що є новелою новітнього процесуального закону [25, 26] та відомчих інструкцій [30, 31]. Це питання є особливо актуальним під час пандемій, воєнних обставин, інших надзвичайних станів, коли комунікації та пересування в межах країни обмежене або й заборонене, а також для ефективного використання можливостей інституту допиту судового експерта, особливо якщо судовий експерт перебуває на великій відстані від суду, в якому розглядатиметься справа за участю судового експерта. Підкреслимо, що нині склалася така ситуація, що судово-ветеринарні експертизи, які започатковані у 2019 році в системі Міністерства юстиції України, проводяться виключно в ННЦ ІСЕ (м. Харків). Проте, кількість їх призначень правоохоронними органами постійно збільшується, зокрема, у зв'язку з веденням російською федерацією агресивної війни проти України, під час якої отримують ушкодження, а також гинуть не лише люди, а й тварини [50].

Клопотання судово-ветеринарного експерта щодо забезпечення безперешкодного доступу до

об'єкта дослідження та належних умов праці є обґрунтованим з погляду чинного законодавства (ст. 6 Закону України «Про судову експертизу» [29], абз. 5 п. 1.13 відомчої Інструкції № 1 [30]), адже без цього не може відбутися його дослідження й з'ясування фактичних даних та обставин, а також не можуть бути розв'язані на експертному рівні ідентифікаційні, діагностичні та ситуаційні завдання.

Зазначимо, що судово-ветеринарне дослідження трупа виконується у спеціально для цього призначеній секційній залі, судово-ветеринарне дослідження живої тварини – у клініці ветеринарної медицини, а дослідження кормів і кормових добавок – в акредитованій лабораторії. Як виняток, за погодженням із судово-ветеринарним експертом допускається проведення дослідження трупа у пристосованих під секційну залу приміщеннях клінік ветеринарної медицини, дільничних лікарень ветеринарної медицини (за наявності в них необхідних умов) і на відкритому повітрі (під час ексгумації трупа). В останньому випадку експертиза виконується лише в теплу пору року, за сухої погоди і в разі створення суб'єктом призначення судово-ветеринарної експертизи належних для роботи умов. Пристосоване приміщення для проведення розтинів трупів тварин має бути обладнаним для таких цілей, із джерелом водопостачання, системою водовідведення, з необхідним рівнем природного або штучного освітлення. Не можна проводити судово-ветеринарне дослідження об'єктів вдома в лікаря ветеринарної медицини, призначеного експертом чи іншого фахівця, задіяного в експертизі.

Клопотання судово-ветеринарного експерта щодо послуговування безкоштовною допомогою перекладача, а також про забезпечення його безпеки буде обґрунтованим за реальної, а не уявної необхідності. Автору цієї роботи не відомі випадки, коли судово-ветеринарний експерт скористався можливістю зреалізувати таку експертну ініціативу.

Акцентуємо увагу на тому, що клопотання судового експерта оформляється на бланку експертної установи й підписується ним. Підпис судового експерта засвідчується відбитком печатки експертної установи. Покажемо на прикладі укладання клопотання судового експерта про надання додаткових матеріалів (вихідних даних), необхідних для проведення судово-ветеринарної експертизи, запроваджене в ННЦ ІСЕ. Так, у правому верхньому куті зазначаємо, кому скеровується клопотання, наприклад: «Прокурору Х.....ої місцевої прокуратури № 6 Х.....ої області М.О.Є., вул. Г.....ка, 52, м. Х....., *індекс*». Далі, по центру, зазначається назва документа, як-от: «Клопотання про надання додаткових матеріалів (вихідних даних), необхідних для проведення судово-ветеринарної експертизи № xxxxx», а окремим рядком – дата його укладання.

Формулювання фабули клопотання має містити: дату, коли надійшов процесуальний документ про призначення судово-ветеринарної експертизи до експертної установи, та прізвище, ім'я й по батькові уповноваженої особи або органу, які надіслали постанову про призначення експертизи, номер кримінального провадження та номер статті, за якою проводиться досудове розслідування, або назва справи в іншому виді судочинства, дата призначення судово-ветеринарної експертизи. Наприклад: «(дата) до Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» надійшла постанова прокурора Х.....ої місцевої прокуратури №х Х.....ої області М.О.Є. про призначення судово-ветеринарної експертизи за кримінальним провадженням № xxxxxxxxxxxxxxxx від хх.хх.202х р. за ст. 128 КК України».

Далі судовий експерт посилається на статті й пункти нормативно-правових актів, які регламентують можливість судовому експерту реалізувати своє право на експертну ініціативу, а також формулюється безпосередньо зміст його клопотання. До прикладу, «Керуючись вимогами ст. 69 КПК та вимогами п. 1.13, 2.1, 2.2, 4.11 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, для проведення даної судово-ветеринарної експертизи прошу забезпечити: безперешкодний доступ судового експерта до об'єкта дослідження, а також належні умови роботи; залучення фахівця ветеринарної медицини для відбору й наступного дослідження крові, отриманої від коней, у т. ч. коня з кличкою Боні, які утримуються в кінному клубі «I..se», розташованому за адресою: (*зазначаємо адресу*); залучення фахівця ветеринарної медицини для проведення ультразвукографічного дослідження (УЗД внутрішніх органів) у коней, у т. ч. коня з кличкою Боні; а також надати: ветеринарну документацію, у т. ч. паспорти коней, у т. ч. коня з кличкою Боні; журнал реєстрації клінічних досліджень та лікування коней, у т.ч. коня з кличкою Боні, проведених протягом 202х-202х років; журнал реєстрації протиепізоотичних заходів, проведених протягом 202х-202х років у кінному клубі «I....se», розташованому за адресою: (*зазначаємо адресу*); ВНТП-АПК-06.07 Конярські підприємства (відомчі норми технологічного проектування); відомості про умови утримання, раціони годівлі та умови експлуатації коней, у т. ч. коня з кличкою Боні, які утримуються в кінному клубі «I....se», розташованому за адресою: (*зазначаємо адресу*), протягом 202х-202х років.

У разі незадоволення клопотання судового експерта протягом 45 календарних днів, відповідно до ст. 69 КПК України, пп. 1.13, 4.11 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, буде складено по-

відомлення про неможливість надання висновку експерта.

У кінці клопотання зазначається посада, науковий ступінь, вчене звання судового експерта, ставиться особистий підпис і накладається відбиток печатки експертної установи, з якої виходить клопотання.

Слід констатувати, що, в разі задоволення клопотання судового експерта та проведення досліджень з урахуванням додатково поставлених питань у порядку самоініціативи, укладається висновок експерта відповідно до п. 4.12 розділу IV відомчої Інструкції № 1 [30]. Особливістю є те, що у вступній частині висновку експерта зазначаються питання, поставлені перед судовим експертом, у т. ч. ті, що вирішуються експертом у порядку його ініціативи. Наприклад: «На вирішення експертизи поставлені такі питання:

- «2.1. Який ступінь тяжкості спричинених ушкоджень тварини?
- 2.2. Який механізм утворення пошкоджень тварини?
- 2.3. Яка давність виникнення ушкоджень тварини?
- 2.4. Які ускладнення здоров'я виникли від дії завданих травм, чи спричинили вони муки та страждання тварини?»

Оскільки під час дослідження виявлено факти, що можуть мати значення для об'єктивного розслідування та є логічним продовженням питань, поставлених у постанові дізнавача-інспектора СД В...го ВП Л...го ВП ГУ НП в М...ій області лейтенанта поліції Р.В.В., то відповідно до пункту 2.1, 4.14 «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998, зі змінами та доповненнями, а також ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України, за ініціативою експертів додатково вирішувалися такі питання: 1. Яка видова належність дослідженої тварини? 2. Які ушкодження виявлені на тілі дослідженої тварини? Питання були пронумеровані експертами з 1 по 6».

Наголошуємо, що дослідження об'єктів для відповіді на питання, які вирішувалися за ініціативою експертів, мають знайти своє відображення в дослідницькій частині висновку експерта, а також у відповідях на них у заключній частині висновку. Наприклад: «1. Кіт з кличкою Масік належить до виду кіт свійський (*Felis silvestris catus*) типу хордових, класу ссавців, тобто є хреботною твариною. 2. У kota з кличкою Масік виявлені такі ушкодження: травматичне видалення (енукліація) лівого очного яблука, садно в ділянці правої лопатки, закритий косий перелом правої виличної кістки, травматичне видалення правого нижнього

ікла (404 за одонтологічною картою). На момент проведення судово-ветеринарної експертизи ушкодження, спричинені коту з кличкою Масік, сумісні з життям, а клінічний стан kota з кличкою Масік є задовільним».

Проте в разі невиконання клопотань експерта щодо надання додаткових матеріалів протягом 45 календарних днів з дня направлення клопотання матеріали справи повертаються органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), із зазначенням мотивованих причин неможливості її проведення, відповідно до п.п 5 п. 1.3 відомчої Інструкції № 1 [30]. Наведемо приклад укладання повідомлення про неможливість надання висновку експерта. Цей документ укладають на бланку експертної установи із зазначенням його найменування, наприклад: «Повідомлення про неможливість надання висновку експерта № xxxx за матеріалами кримінального провадження № 12020220780000525 від (дата). Складено».

Відповідно до абз. 1 п. 4.19 розділу IV відомчої Інструкції № 1 [30] власне повідомлення про неможливість надання висновку складається з трьох частин: вступної, мотивувальної та заключної. У вступній частині викладаються відомості, наведені в пункті 4.12 цього розділу. У повідомленні про неможливість надання висновку експерт зазначає, що він попереджений (обізнаний) про кримінальну відповідальність за статтею 385 Кримінального кодексу України.

Відповідно до абз. 2 п. 4.19 розділу IV відомчої Інструкції № 1 [30] у вступній частині повідомлення про неможливість надання висновку експерта викладаються такі відомості, як і у вступній частині висновку експерта, наведені в пункті 4.12 цього розділу. До прикладу: «ВСТУПНА ЧАСТИНА. (дата) до Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України з Х...ої місцевої прокуратури № x Х...ої області при супровідному листі № xx-xxxx-xx від (дата) надійшла постанова про призначення судової ветеринарної експертизи від (дата) прокурора Х...ої місцевої прокуратури № x Х...ої області Є.М.О. за кримінальним провадженням, внесеним до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № xxxxxxxxxxxxxxxxxx від (дата).

На вирішення експертизи поставлені такі питання: (подається їх перелік шляхом цитування з постанови про призначення судово-ветеринарної експертизи, у лапках)».

Далі зазначаємо, кому доручене виконання експертизи, наприклад, «Виконання експертизи доручене (прізвище, ім'я, по батькові експерта) – судовому експерту x-го кваліфікаційного класу, провідному науковому співробітнику сектору біологічних, ветеринарних та ґрунтознавчих досліджень, лабораторії криміналістичних досліджень ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», докто-

ру ветеринарних наук, професору, який має вищу ветеринарну і юридичну освіту, кваліфікацію судового експерта за спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» (свідоцтво № *xxxx*, видане рішенням ЕКК МЮ України (*дата*), дійсне до (*дата*)). Стаж експертної роботи – з 201*x* року.

Обов'язковим є попередження експерта, який надає повідомлення про неможливість надання висновку, про кримінальну відповідальність. Наприклад: «Про кримінальну відповідальність за ст. 385 КК України судовий експерт попереджений, підпис, ініціали та прізвище».

Відповідно до абз. 3 п. 4.19 розділу IV відомчої Інструкції № 1 [30] у мотивувальній частині цього документа викладаються причини, які зумовили неможливість надання висновку. Наприклад: «МОТИВУВАЛЬНА ЧАСТИНА. Відповідно ст. 69 КПК України та п. 2.1 «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (зі змінами та доповненнями), 19.02.2021 (за № 823/06-23/10/5-21 від 19.02.2021) на адресу: (зазначається поштова адреса та прізвище уповноваженої особи, яка призначила судово-ветеринарну експертизу) було направлено клопотання щодо забезпечення проведення даної експертизи, зокрема: (зазначаємо умови, викладені в клопотанні експерта)».

Далі констатуємо результати задоволення клопотання. Наприклад: «Протягом 45 календарних днів клопотання не було задоволене».

Відповідно до абз. 4 п. 4.19 розділу IV відомчої Інструкції № 1 [30] у заключній частині зазначається неможливість надання висновку. Наприклад: «ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА. Керуючись ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України та п.п. 1.13, 2.1, 2.2, 4.10 «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (зі змінами та доповненнями), **повідомляю про неможливість надання висновку експерта**».

У кінці повідомлення про неможливість надання висновку зазначається посада, науковий ступінь, вчене звання судового експерта, ставиться підпис експерта, і підпис у заключній частині засвідчується відбитком печатки експертної установи.

Згідно з абз. 6 п. 4.19 розділу IV відомчої Інструкції № 1 [30] повідомлення про неможливість надання висновку складається у двох примірниках. Один примірник керівник експертної установи надсилає органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), а другий оформлюється як наглядове провадження і залишається в архіві експертної установи.

Іншою формою реалізації ініціативи судово-ветеринарним експертом є *дія*, тобто активна форма

поведінки під час проведення судово-ветеринарної експертизи. Напрямами її реалізації можуть виражатися в такому:

- складанні окремого висновку експерта в разі незгоди з позицією інших членів експертної комісії (урегульовано: абз. 7 п. 2.1 розд. II Інструкції № 1 [30]);

- застосуванні новітніх нестандартних методів проведення судово-ветеринарної експертизи;

- реалізації експертної профілактики – виявленні в процесі проведення судово-ветеринарної експертизи фактів та обставини, з приводу яких йому не були поставлені запитання, проте які сприяли або могли сприяти вчиненню правопорушення, отже, мали значення для його розслідування та превенції аналогічних правопорушень у майбутньому, що аргументовано зазначає М. Г. Щербаковський [51, с. 446], а також окреслення системи заходів з їх усунення.

Слід наголосити, що фактичні дані та обставини, встановлені судовим експертом у межах реалізації ним права на ініціативу експерта, мають рівноцінне доказове значення поряд із тими, що викладені у висновку експерта як відповіді на прямі запитання суб'єкта призначення судової експертизи чи залучення судового експерта.

Вважаємо, що напрями реалізації ініціативи судово-ветеринарного експерта у формі пропозиції можуть бути такі:

- 1) участь у розробці актуальних науково-дослідницьких тем, наприклад, «Розробка методичних рекомендацій з визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень тварин», «Розробка методичних рекомендацій з визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень тварин», «Розробка методики судово-ветеринарної експертизи трупів тварин» тощо;

- 2) розроблення експертних методик і методичних рекомендацій;

- 3) розроблення нових та участь в удосконаленні чинних нормативно-правових актів із судової експертизи. Зокрема, автором цієї публікації запропоновано доповнення до процесуального законодавства [25–28], базового закону про судову експертизу [29], а також відомчих інструкцій № 1, 2 [30, 31] та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки і призначення судових експертиз [45] в аспектах: правового статусу судового експерта, підготовки судово-ветеринарних експертів у державних наукових установах судових експертиз; призначення судово-ветеринарної експертизи та ін.;

- 5) підготовка монографій, підручників, навчальних посібників, довідників, атласів тощо. В рамках виконання науково-дослідної теми в ННЦ ICE автором цієї публікації підготовлено навчальний посібник «Організаційно-правові засади судово-ветеринарної експертизи в Україні»;

- 6) керівництво аспірантами та докторантами;

7) участь у наукових форумах (вебінарах, семінарах, круглих столах, наукових конференціях, симпозиумах);

8) підготовка дисертаційних робіт, зокрема автор цієї статті зараз виконує дисертаційну роботу з теми «Концептуальні засади судово-ветеринарної експертизи в Україні: теорія, методологія та праксеологія», затвердженої за ініціативою автора вченою радою ННЦ ІСЕ;

9) участь у наставництві лікарів ветеринарної медицини, які мають намір отримати експертну спеціальність 18.1 «Ветеринарні дослідження»;

10) вирішення організаційних і нормативно-правових проблем у забезпеченні професійної діяльності та ін.

З огляду на викладене, нами сформульовано авторську дефініцію поняття «ініціатива експерта», зміст якої полягає в такому: це правова категорія, а також явище ініціювання почину суб'єктами судово-експертної діяльності, реалізуючи право на яку, судовий експерт під час дослідження конкретних об'єктів має можливість вийти за межі експертного завдання, сформульованого суб'єктом призначення судової експертизи у кримінальному провадженні чи суб'єктом його залучення в іншому виді судочинства або суб'єктом її замовлення поза межами судочинства, та реалізує цю можливість шляхом формулювання на власний розсуд додаткових фактів і обставин, що мають значення для встановлення істини і викладені у висновку судового експерта, а також це будь-який почин державної спеціалізованої установи, здійснюваний для реалізації політики щодо експертного забезпечення судочинства.

Таким чином, точне визначення дефініції поняття «експертна ініціатива» та окреслення напрямів її реалізації дало змогу:

– сформулювати типові напрями реалізації ініціативи судовим експертом, у т.ч. й судово-ветеринарним, у формі клопотання, дій та пропозицій;

– розширити коло фактичних даних, які можуть бути установлені під час проведення судово-ветеринарної експертизи, якщо таке завдання судовому експерту не ставилося у процесуальному документі про призначення судової експертизи чи в заяві про залучення судового експерта, зокрема встановити вид травмуючого предмета за характером тілесних ушкоджень, з'ясувати причину тілесних ушкоджень, заподіяних підекспертній тварині, визначити безпечність та якість кормів для тварин, виявити дефекти надання ветеринарної допомоги чи організації ветеринарно-санітарних заходів;

– окреслити коло фактичних даних, які можуть бути додатково установлені в результаті реалізації експертної ініціативи під час проведення комплексної судової експертизи шляхом інтеграції спеціальних знань, зокрема із судово-ветеринарної експертизи, судово-біологічної експертизи

об'єктів тваринного походження, судової балістики, судової токсикології, судової хімії, мистецтвознавства тощо;

– реалізовувати експертну ініціативу під час проведення судово-ветеринарних досліджень лише тих матеріальних об'єктів, що є матеріальними носіями інформації в межах предмета судово-ветеринарної експертизи, наприклад, трупів тварин за різних їх станів, живих тварин, кормів і кормових добавок для тварин, ветеринарних документів;

– організувати ефективне й раціональне проведення судово-ветеринарної експертизи у спеціалізованій експертній установі;

– виокремити можливості експертної ініціативи під час судово-ветеринарної експертизи щодо виявлення фактичних даних та обставин, які свідчать про загрозу життю та здоров'ю тварин (наприклад, загибель риби, мор бджіл як наслідок отруєння тощо), потребують негайних превентивних заходів;

– визначити перспективні напрями наукових досліджень у сфері судово-експертної діяльності в цілому та судово-ветеринарної експертизи зокрема, щодо експертної оцінки дефектів надання ветеринарної допомоги тваринам; експертної оцінки дефектів організації ветеринарно-санітарних заходів, наприклад, щодо профілактики та боротьби з хворобами тварин, особливо заразної етіології; огляду живих тварин та трупів тварин на місці події за різних родів і видів смерті, до прикладу, від дії технічної електрики, різних видів асфіксії, дії біологічних чинників, хімічних речовин, крайніх температур, впливу крайніх температур, від дії вогнепальних та осколкових ушкоджень, ушкоджень від пострілів з гладкоствольної шротової зброї, від дії механічних ушкоджень; судово-ветеринарного дослідження в разі захворювань і смерті тварин через патології аліментарної етіології, наприклад, голодування, годівлі за незбалансованості раціонів, а також неякісними і небезпечними кормами тощо; судово-ветеринарного дослідження в разі захворювань і смерті тварин через порушення їх експлуатації, зокрема фізичної перевтоми, міоглобінурії, експлуатаційної агалакції та гіпогалакції тощо; дослідження ексгумованих, скелетованих і гнилісно змінених трупів тварин; судово-ветеринарної експертизи трупів тварин у випадку раптової смерті; морфологічні й біохімічні зміни у трупах різних видів тварин у ранньому та пізньому постмортальному періодах, які можуть бути інформативними та ефективними критеріями для встановлення давності настання смерті; установлення живонародженості; виду, віку і статі тварини за окремими фрагментами тваринного походження; визначення давності настання смерті; концепції судово-ветеринарних досліджень за жорстокого поводження з тваринами; виявлення невідповідності кормів

та кормових добавок нормативним документам, у т. ч. й шляхом застосування експрес-методів дослідження; окремих візуалізаційних методів дослідження як живих підекспертних тварин, так і трупів тварин; проведення комплексних судових експертиз, у складі яких використовуються спеціальні ветеринарні знання, зокрема судової ветеринарно-біологічної, ветеринарно-медичної, ветеринарної та молекулярно-генетичної, ветеринарно-трасологічної, ветеринарно-балістичної, ветеринарної та мистецтвознавчої, ветеринарної та екологічної, ветеринарної та пожежо-технічної, ветеринарної та товарознавчої, ветеринарної та транспортно-трасологічної, ветеринарної та електротехнічної, ветеринарної та токсикологічної і хімічної тощо; виявлення окремих отрут у тілі тварини; адаптація окремих методів судово-медичного дослідження для потреб судово-ветеринарної експертизи; деталізації стадій експертного дослідження об'єктів і матеріалів; алгоритмів описання окремих ушкоджень; розроблення методичних рекомендацій щодо окремих процедур судово-ветеринарної діяльності. Частково ці напрями в судово-ветеринарній науці та практиці опрацьовуються вченими Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів [52].

Перспективні наукові напрями судово-ветеринарної діяльності не обмежуються наведеним переліком. Звісно, вони можуть бути розширені іншими за необхідності в конкретній життєвій ситуації.

Водночас за результатами опитування респондентів (50 суддів, 92 слідчих, 50 дізнавачів, 50 адвокатів, 2 судово-ветеринарних експертів) щодо потреби розроблення вчення про феномен експертної ініціативи з огляду на специфіку різних видів судових експертиз, у т. ч. й судово-ветеринарної діяльності, ми отримали такі результати. Більшості опитуваних респондентів відоме поняття «експертна ініціатива» (94–100 %), хоча вони відзначають суттєві особливості у використанні висновку судового експерта, у якому була реалізована експертна ініціатива, порівняно з тими, в яких вона проявлена не була (88–100 %). Також опитувані зауважують підвищення сили доказового значення висновку судового експерта, у якому було реалізовано його право на експертну ініціативу (84–100 %). Крім того, респонденти дотримуються думки, що володіння правом на експертну ініціативу позитивно впливатиме на практичну діяльність судово-ветеринарного експерта (64–100 %). Проте судді, слідчі, дізнавачі та адвокати не володіють поняттям про межі експертної ініціативи судово-ветеринарного експерта (85–98 %).

Дослідження бачення судово-ветеринарними експертами проблеми експертної ініціативи показало, що всі вони усвідомлюють межі цієї ініціативи (100 %); користувалися у своїй практиці

правом судового експерта вказувати у висновку експерта на факти, виявлені під час проведення судово-ветеринарної експертизи, які мають значення для провадження (справи), але стосовно яких їм не були поставлені питання на вирішення (100 %); користувалися у своїй практиці правом судового експерта вказувати у висновку експерта на обставини, виявлені під час проведення судово-ветеринарної експертизи, що сприяли або могли сприяти вчиненню правопорушення (100 %), а також обізнані з процесуальними особливостями реалізації права судового експерта на експертну ініціативу (100 %).

Отже, аналіз анкет опитуваних суддів, слідчих, дізнавачів та адвокатів (64–81,5 %), а також судово-ветеринарних експертів (100 %) підтвердив наше твердження щодо необхідності розроблення вчення про феномен ініціативи судового експерта, у т. ч. й судово-ветеринарного, в Україні з урахуванням специфіки національного законодавства, предмета та об'єктів дослідження.

Висновки. 1. Сформульовано авторську дефініцію поняття «ініціатива експерта», зміст якої полягає в такому: це правова категорія, а також явище ініціювання почину суб'єктами судово-експертної діяльності, реалізуючи право на яку, судовий експерт під час дослідження конкретних об'єктів має можливість вийти за межі експертного завдання, сформульованого суб'єктом призначення судової експертизи у кримінальному провадженні чи суб'єктом його залучення в іншому виді судочинства або суб'єктом її замовлення поза межами судочинства та реалізує цю можливість шляхом формулювання на власний розсуд додаткових фактів і обставин, що мають значення для встановлення істини і викладені у висновку судового експерта, а також це будь-який почин державної спеціалізованої установи, що здійснюється для реалізації політики щодо експертного забезпечення судочинства.

2. Феномен експертної ініціативи може бути реалізований не лише у кримінальному провадженні, а й в інших видах судочинства, зокрема цивільному, господарському, адміністративному, і навіть поза межами судочинства, що дасть змогу розширити межі компетенції суб'єктів судово-експертної діяльності, а також розширити вступну частину висновку судового експерта за рахунок постановки в ній нових питань для вирішення судовим експертом, дослідницьку частину – більшим за обсягом дослідженням, а заключну – окремим пунктом висновків.

3. Змістом експертної ініціативи є система окремих напрямів судово-експертної діяльності, реалізованої в різних формах (клопотання, дії, пропозиції). Зміст цього поняття охоплює не тільки право судового експерта викладати у своєму висновку виявлені під час проведення судової експертизи відомості, які мають значення для кри-

мінального провадження чи справи в іншому виді судочинства і з приводу яких йому не були поставлені запитання, а й інші його починання, що впливають із комплексу прав судового експерта, передбачених процесуальним законодавством, базовим Законом України «Про судову експертизу», відомчими інструкціями та здійснюються під час реалізації професійних функцій для експертного забезпечення правосуддя.

4. Межі ініціативи судового експерта зумовлені об'єктом і предметом дослідження, зокрема, під час проведення судово-ветеринарної експертизи. Такими межами є шкода, заподіяна здоров'ю і життю тварини, зокрема характер, механізм, черговість, послідовність, тяжкість, прижиттєвість чи посмертність, давність утворення тілесних ушкоджень; факти виникнення й поширення хвороб тварин; факти каліцтва та смерті тварин; безпечність і якість кормів та кормових добавок для тварин; факти дефектного надання ветеринарної допомоги; факти дефектної організації ветеринарно-санітарних заходів.

5. У разі задоволення клопотання судового експерта та проведення досліджень з урахуванням додатково поставлених питань у порядку самоініціативи, укладається висновок експерта. Особливістю такого висновку є те, що в його вступній частині зазначаються питання, порушені перед судовим експертом, у т. ч. ті, які вирішуються експертом у порядку його ініціативи. Дослідження об'єктів для відповіді на питання, які вирішувалися за ініціативою експерта, мають знайти своє відображення в дослідницькій частині висновку експерта, а також у відповідях на них у заключній частині висновку.

6. Обговорювати отримані результати судово-ветеринарних досліджень навіть із замовником судово-ветеринарної експертизи не вважаємо за доцільне до її повного завершення, осмислення, формування внутрішнього переконання експерта, остаточного укладання висновку судового експерта. У такому випадку судовому експерту доцільніше, ніж обговорювати результати судової експертизи з її замовником до укладання свого висновку, сконцентруватись на якнайшвидшому проведенні досліджень об'єктів та матеріалів провадження (справи), укладанні висновку, який відповідає вимогам обґрунтованості, об'єктивності, правильності й правдивості та в якому будуть викладені відповіді на питання, поставлені в постанові (ухвалі) в повному обсязі та остаточному формулюванні, та наданні його замовнику судової експертизи.

7. Від реалізації права судового експерта на свою ініціативу під час проведення судово-ветеринарної експертизи може змінюватися мета її призначення, тобто вона стає вужчою (коли експерт не може надати обґрунтовану та повну відповідь на питання, поставлені для його вирішен-

ня у процесуальному документі) або ж ширшою (якщо він скористався своїм правом на ініціативу експерта).

8. Доказова сила висновку експерта від реалізації судовим експертом права на свою ініціативу посилиться, оскільки судовий експерт реалізує право на свою ініціативу виключно у випадку суттєвого, іноді вирішального значення для розслідування правопорушення.

9. Фактичні дані та обставини, встановлені судовим експертом у межах реалізації ним права на ініціативу експерта мають таке ж доказове значення поряд із тими, що викладені у висновку експерта як відповіді на прямі запитання суб'єкта призначення судової експертизи чи залучення судового експерта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сімакова-Єфремян Е.Б. Про необхідність удосконалення законодавства щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків, 2019. Вип. 19. С. 118–129. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019.09> (дата звернення: 09.06.2023).
2. Ottinger T., Rasmusson B., Segerstad C.H.A., Merck M., Goot F.V.D., Olsen L., Gavier-Widen D. Forensic veterinary pathology, today's situation and perspectives. 2014. Vol. 175. Is. 18. DOI: 10.1136/vr.102306 (дата звернення: 09.06.2023).
3. Nation P.N. Forensic submissions in a diagnostic pathology practice: A 10-year review. *Can Vet. J.* 2021. Vol. 62. Is. 4. Pp. 384–388.
4. Frederickson R. Demystifying the Courtroom: Everything the Veterinary Pathologist Needs to Know About Testifying in an Animal Cruelty Case. 2016. Vol. 53. Is. 5. Pp. 888–893. DOI: 10.1177/0300985816647439 (дата звернення: 09.06.2023).
5. Лемішевський В. Судово-ветеринарна експертиза трупа собаки із ознаками насильницької смерті: огляд випадку. *Conference «Modern Methods of Diagnostic, Treatment and Prevention in Veterinary Medicine»*. (Lviv, November 18–19, 2021). Львів, 2021. С. 98–99. URL: <https://nvlvet.com.ua/index.php/conference/article/view/4515> (дата звернення: 09.06.2023).
6. Парилівський О.І., Яценко І.В., Богатирьова А.М. Судово-ветеринарна характеристика ознак шкоди, заподіяної здоров'ю тварини середньої тяжкості. *German International Journal of Modern Science*. 2021. № 4. С. 70–75. DOI: 10.24412/2701-8377-2021-4-1-70-75 (дата звернення: 09.06.2023).

7. Bartelink E.J., Clinkinbeard S., Spessard C., Kilmartin A., Spangler W.L. Documenting non-accidental injury patterns in a dog abuse investigation: A collaborative approach between forensic anthropology and veterinary pathology. *J. Forensic Sci.* 2022. Vol. 67. Is. 2. P. 756–765. DOI: 10.1111/1556-4029.14948 (дата звернення: 09.06.2023).
8. Araújo D., Lima C., Mesquita J.R., Amorim I., Ochoa C. Characterization of Suspected Crimes against Companion Animals in Portugal. *Animals (Basel)*. 2021. Vol. 11. Is. 9. DOI: 10.3390/ani11092744 (дата звернення: 09.06.2023).
9. Newbery S.G., Cooke S.W., Martineau H.M. A Perspective on Veterinary Forensic Pathology and Medicine in the United Kingdom. *Vet. Pathol.* 2016. Vol. 3. Is. 5. Pp. 894–897. DOI: 10.1177/0300985816654527 (дата звернення: 09.06.2023).
10. Biedermann A., Kotsoglou K.N. Decisional Dimensions in Expert Witness Testimony – A Structural Analysis. *Front Psychol.* 2018. Vol. 31. Is. 9. Art. 2073. DOI: 10.3389/fpsyg.2018.02073 (дата звернення: 09.06.2023).
11. Kritchevsky J. Adding evidence-based medicine to forensic evidence. *Vet. J.* 2014. Vol. 199. Is. 3. Pp. 315–316. DOI: 10.1016/j.tvjl.2013.10.039 (дата звернення: 09.06.2023).
12. Munro R. Viewpoint: Integrity and Limitations of Forensic Veterinary Evidence. *J. Comp. Pathol.* 2022. 199. Pp. 86–87. DOI: 10.1016/j.jcpa.2022.10.003 (дата звернення: 09.06.2023).
13. Полянський А.О. Критерії оцінювання ефективності взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Наукові записки*. Серія: Право. 2019. Вип. 7. С. 236–240. URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/7_spec_2019/236-240.pdf (дата звернення: 09.06.2023).
14. Щербанюк Д.В. Теорія та практика реалізації експертної ініціативи у кримінальному провадженні: автореф. дис. ...к.ю.н. / 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків, 2019. 19 с. URL: <https://ndeks-zakarpattya.org/science/758/> (дата звернення: 09.06.2023).
15. Щербанюк Д.В. Поняття та зміст експертної ініціативи у кримінальному судочинстві. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2 (77). С. 95–101. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/966cf4a7-6c2d-4ba8-baec-947932026f0c> (дата звернення: 09.06.2023).
16. Щербанюк Д. Реалізація судовим експертом права на ініціативу в кримінальному провадженні. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2018. С. 181–185. URL: <http://www.jurnaluljuridic.md/index.php/main/article/view/939> (дата звернення: 09.06.2023).
17. Щербанюк Д.В. Формування в судового експерта внутрішнього переконання про доцільність реалізації права на експертну ініціативу. *Науковий юридичний журнал*. 2018. № 4. С. 295–300. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prno_2018_4_47 (дата звернення: 09.06.2023).
18. Щербанюк Д.В. Деякі особливості використання на досудовому розслідуванні висновку експерта, в якому реалізовано право на експертну ініціативу. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу: тези наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті Заслуженого професора М.С. Бокариуса* (Харків, 20 грудня 2016 р.). Харків, 2016. С. 313–315. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/106.pdf (дата звернення: 09.06.2023).
19. Щербанюк Д.В. Особливості тактики використання під час досудового розслідування висновку експерта, в якому реалізовано право на експертну ініціативу. *Право і безпека*. 2017. № 3 (66). С. 92–97. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0ae12d93-be9c-4201-94ae-ca1f00028737/content> (дата звернення: 09.06.2023).
20. Дудич А.В. Експертна ініціатива у кримінальному провадженні України. *Пріоритети національного реформування держави і права: теорія та практика: мати наук.-практ. інтернет-конф. 8 жовт. 2014 р.* URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=900%3A041014-10&catid=107%3A5-1014&Itemid=132 (дата звернення: 09.06.2023).
21. Шумаєв Д.Г. Активна процесуальна позиція експерта. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 489–497. URL: <http://www.apdp.in.ua/v72/70.pdf> (дата звернення: 09.06.2023).
22. Недашківська О.А. Феномен поняття «експертна ініціатива» та сучасні проблеми її реалізації в цифровому суспільстві. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. № 22. С. 201–210. DOI: 10.32353/khrife.2.2020.15 (дата звернення: 01.06.2023).
23. Недашківська О.А., Недашківська Т.Є. Експеримент як засіб дослідження конгніції

- судового експерта щодо експертної ініціативи. *Криміналістичний вісник*. 2022. № 1 (37). С. 79–89. DOI: 10.37025/1992-4437/2022-37-1-79 (дата звернення: 01.06.2023).
24. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: Перун, 2009. 1736 с. (дата звернення: 04.06.2023).
25. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.06.2023).
26. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 09.06.2023).
27. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 09.06.2023).
28. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 09.06.2023).
29. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.02.2023).
30. Інструкція про призначення і проведення судових експертиз та експертних досліджень. Затверджено наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0001-13-n14> 26.12.2012 № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 09.06.2023).
31. Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах. Затверджено наказом Міністерства юстиції України 12.12.2011 р. № 3505/5, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 грудня 2011 р. за № 1431/20169. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text> (дата звернення: 09.06.2023).
32. Бойцов А.А. Право експертної ініціативи с позиции юридической герменевтики. *Теория и практика судебной экспертизы*. 2019. Т. 14. № 2. С. 115–127. DOI: 10.30764/1819-2785-2019-14-2-115-127 (дата звернення: 09.06.2023).
33. Тертишник В.М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі. Дн.: Юрид. акад. МВС України, Арт-Прес, 2002. 432 с.
34. Щербанюк Д.В. Щодо змісту поняття експертної ініціативи у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. Харків, 2017. С. 191–194. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/389f1a33-b08f-4615-9d71-9aa2c109ca97> (дата звернення: 09.06.2023).
35. Щербанюк Д.В. Щодо змісту експертної ініціативи у судочинстві. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики*. Харків, 2017. С. 218–219. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_11_2018/pdf/103.pdf (дата звернення: 09.06.2023).
36. Про судово-експертну діяльність в Україні: проект закону України від 30.03.2017 № 6264. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=61469 (дата звернення: 09.06.2023).
37. Ревака В.М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2006. 197 с.
38. Ковальов В.В. Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. 228 с. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21FMT=briefwebr&S21ALL=\(%3C.%3EU%3D%0%A5893.9\(4%D0%A3%D0%9A%D0%A0\)41\\$%3C.%3E\)&FT_REQUEST=&FT_PREFIX=&Z21ID=&S21STN=1&S21REF=10&S21CNR=20](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21FMT=briefwebr&S21ALL=(%3C.%3EU%3D%0%A5893.9(4%D0%A3%D0%9A%D0%A0)41$%3C.%3E)&FT_REQUEST=&FT_PREFIX=&Z21ID=&S21STN=1&S21REF=10&S21CNR=20) (дата звернення: 09.06.2023).
39. Яценко І.В. Правовий статус судово-ветеринарного експерта як суб'єкта судово-експертної діяльності в контексті новітнього законодавства України. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 4 (29). С. 68–109. DOI: 10.32353/khrife.4.2022.04 (дата звернення: 09.06.2023).
40. Порядок вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупа тварини для лабораторних досліджень: методичні рекомендації / І.В. Яценко, Р.Г. Казанцев. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаря-уса», 2021. 51 с.
41. Яценко І.В. Предмет судово-ветеринарної експертизи та його значення в теорії і практиці судової експертизи. *Науковий вісник Ужгородського національного універ-*

- ситету. 2022. Серія: Право. Вип. 73, ч. 2. С. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.73.55 (дата звернення: 09.06.2023).
42. Словник української мови: в 11 томах. Т. 4, 1973. С. 189. URL: <https://slovnnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (дата звернення: 01.06.2023).
43. Yatsenko I. Principles of forensic expert activities in Ukraine and their implementation in forensic veterinary research. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2022. № 1 (5). С. 115–142. DOI: 10.32353/acfs.3.2021.0 (дата звернення: 01.06.2023).
44. Яценко І.В. Проблеми укладання уповноваженою особою постанови про призначення судово-ветеринарної експертизи та шляхи їх вирішення. *Форум Права*. 2022. Вип. 73, № 2. С. 6–21. DOI: 10.5281/zenodo.6471059 (дата звернення: 01.06.2023).
45. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки і призначення судових експертів (Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 09.06.2023).
46. Яценко І.В. Проблеми використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду трупа тварини на місці події та шляхи їх вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 485–505. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-1/114 (дата звернення: 09.06.2023).
47. Сімакова-Єфремян Е.Б. Інтеграційні процеси в судовій експертизі: сутність та проблемні питання комплексних досліджень. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 16. Харків, 2016. С. 172–183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trsek_2016_16_25 (дата звернення: 09.06.2023).
48. Силенок К.П., Грошева О.Ю. До питання про комплексні судові експертизи встановлення факту контактної взаємодії. *Вісник ХНУВС–Bulletin of KhNUIA*. 2020. № 4 (91). С. 305–313. DOI: 10.32631/v.2020.4.29 (дата звернення: 09.06.2023).
49. Постанова Пленуму Верховного суду України № 8 від 30 травня 1997 р. «Про судову експертизу в кримінальних та цивільних справах». Судові експертизи в Україні: зб. нормат. актів. Київ: Юрінком Інтер, 2002. С. 23–29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text> (дата звернення: 01.06.2023).
50. Яценко І.В. Можливості судово-ветеринарної експертизи у забезпеченні відшкодування шкоди, завданої внаслідок ведення агресивної війни. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 грудня 2022 р.). Київ: Університет «Україна», 2022. С. 510–514. URL: <https://kndise.gov.ua/conferenceua-2022/> (дата звернення: 01.06.2023).
51. Щербаківський М.Г. Проведення та використання судових експертів у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с. (дата звернення: 09.06.2023).
52. Яценко І.В. Вплив новітніх наукових здобутків Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів на ефективність призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи. *Progressive research in the modern world*. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Boston, USA. 2023. Pp. 25–47. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/PROGRESSIVE-RESEARCH-IN-THE-MODERN-WORLD-2-4.03.23.pdf> (дата звернення: 09.06.2023).